

گفت‌وگو با نویسنده اثر پژوهشی «نقاشی و اعتراض»

۱۰۰ نقاش معترض را مقابل دروغ رسانه‌ها قرار دادیم!

رسالتاری

شود، حتی می‌تواند اعتراض ناحق باشد، برای مثال در جریان جنگ وحشتناک در غزه، افرادی که در سرزمین غصبی حضور دارند، به دولت وحشی و سفاک، معترض هستند که چرا بیشتر نمی‌کشد! یا خواستار مداخله آمریکا هستند و واکنش‌های جهانی را بر نمی‌تابند و حق خود می‌دانند که این حجم از وحشی‌گری را داشته باشند. همچنین در دنیا افرادی وجود دارند که به مسائل اخلاقی معترض هستند و می‌خواهند حد بیشتری از بی‌بندوباری را داشته باشند، بنابراین تحصن می‌کنند و سازمان‌های مردم‌نهاد دارند، از این رو دنیا صحنه رنگارنگ مرام‌ها، مسلک‌ها و دیدگاه‌های مختلف است و ما لزوماً با همه آنها موافق نیستیم. ما به اعتراضی که علیه انسانیت است و به خوی حیوانی بشر مدرن می‌دمد، معتقد نیستیم ولی این یک پیش‌فرض است و وقتی می‌گوییم هنر معترض منظور هنری در جهت دادخواهی و اعتراض به ناراستی است، نه هنر اعتراضی.

در مجموعه «شعر و اعتراض» بخش زیادی از زندگی ریتوسوس با مبارزات علیه اشغالگران و کسانیی که به یونان به عنوان وطنش تجاوز کرده‌اند، گره خورده است، اگرچه محدود به آن نمی‌شود و به عبارتی خواستش به بیرون از مرزها هم است و نگاه جهانی هم دارد. همچنین لنگستون هیوز که یک جغرافیای فرهنگی و دوره تاریخی دیگری تعلق دارد، در اعتراضات و جنبش‌های

■ ناهید منصوری پژوهشکده فرهنگ و هنر اسلامی به تازگی کتابی پژوهشی را با عنوان «نقاشی و اعتراض» به چاپ رسانده که یک جلد از مجموعه ۱۰ جلدی است و به زندگی و آثار هنرمندان معترض معاصر جهان اختصاص دارد؛ هنرمندانی که نام برخی از آنها در تاریخ هنر ثبت شده است و توانسته‌اند در کنار هنر مندان کمتر شناخته‌شده با زبان هنر در مقابل ظلم و بی‌عدالتی بایستند. در این باره، گفت‌وگویی با محمدرضا وحیدزاده، نویسنده «نقاشی و اعتراض» داشته‌ایم که در ادامه می‌آید. ■ ■ ■

فرایند معرفی هنرمندان معترض چگونه شکل گرفت؟

پرداختن به موضوع اعتراض از نگاه هنرمندان، یک پروژه چندساله است که با کتابی تحت عنوان «شعر و اعتراض» از مجموعه «نگاهی به زندگی و آثار شاعران معترض جهان» آغاز شد. در زمان آماده‌سازی کتاب، حین مطالعه زندگی شاعران بنام و شناخته‌شده‌ای چون لنگستون هیوز، ریتوسوس، امیری باراکا، نزار قبانی، امه‌سزور و گونتر گراس، با افراد دیگری هم در جهان آشنا شدم که هنرشان را به میدان آورده بودند و با ایستادن در قله هنر، هم‌زمان مسئولیت‌های اجتماعی و دغدغه‌ها و تمهدهای

اجتماعی خود را نیز پیگیری می‌کردند، از این رو متوجه شدم این دایره می‌تواند خیلی وسیع‌تر باشد و این محدود به شاعران نیست و ما در میان نقاشان هم هنرمندان برجسته و بزرگ زیادی داریم که در حوزه‌های مختلف و با ویژگی‌های هنری مختلف کار کرده‌اند و لحظه‌ای زندگی و کارهای هنری‌شان خالی از جنبه اجتماعی و تعهدشان به حقیقت مردم نبوده است. من به واسطه آشنایی و مطالعه نوع اعتراض هنرمندان به این نتیجه رسیدم که پرداختن به هنرمندان معترض می‌تواند پروژه‌ای ادامه‌دار باشد، بنابراین این موضوع را با پژوهشکده فرهنگ و هنر اسلامی مطرح کردم که با استقبال خوبی مواجه شد و به عنوان طرح کلان به تصویب رسید و بنا شد تا ۱۰۰ مجلد با این موضوع را در رشته‌های هنری مختلف ادامه دهیم.

تفاوت این هنرمندان با دیگر فعالان حوزه هنر در چه بود؟

هنر برای این افراد همواره به مثابه ابزار و سلاحی بوده است که با آن سعی می‌کردند با آنچه ناراستی و سیاهی می‌دانستند، مبارزه کنند. در حیطه‌های مختلف هنری، هنرمندان بزرگی وجود دارند که نه لزوماً متعلق به جریان فکری خاص، بلکه با وجود مسلک‌های متفاوت و با اعتقادات و باورهای مختلف به حقیقت متعهد هستند و نمی‌توانند در برابر ظلم سکوت کنند و با هر امکانی به میدان می‌آیند و به واسطه هنرشان با ظلم مبارزه می‌کنند.

تاکنون چند مجلد از این مجموعه پژوهشی به چاپ رسیده است؟

تاکنون دو مجلد از این مجموعه در رشته‌های نقاشی و شعر به چاپ رسیده است. نگارش، گرافیک، عکاسی، نمایش، داستان و هنرهای مفهومی به پایان رسیده و کار کتاب‌های سینما و موسیقی تازه شروع شده است.

آیا اعتراض‌ها صرفاً به مسائل اجتماعی اختصاص دارد؟

وقتی از اعتراض می‌گوییم، هر چیزی می‌تواند اعتراض تلقی

فرهنگی

فرهنگی، ۶۰ ۸۸۵۲۳۰

بخشی از این افراد، هنرمندان شناخته‌شده هستند، برای مثال نقاشی چون آتو دیکس یا دیگور ریورا از هنرمندان برجسته هستند، اما شاید برخی از هنرمندانی که در کتاب به آنها پرداخته شده است از جمله فیت رینگولد، هر ناندو بوترو، افراد شناخته‌شده‌ای نباشند! اما آنچه مسلم است اینکه این نقاشان افراد تأثیر گذاری بوده‌اند که نام‌شان حتی در کتاب‌های تاریخ هنر به دلایلی وارد نشده است. لئون گالوب به عنوان هنرمند معترض آمریکایی کسی است که از سوی آمریکایی‌ها نادیده گرفته شده و نظام سرمایه‌داری او را بایکوت کرده است. لئون گالوب در دوره جنگ ویتنام هم با کارهایش و هم با فعالیت‌های اجتماعی‌اش هنرمندان را سرخط و راهپیمایی و نمایشگاه برگزار می‌کرد و شکل‌هایی در اعتراض به جنگ ویتنام به راه می‌انداخت. برخی از این هنرمندان برای ما ناشناخته هستند، مثل هنرمندان ژاپنی (موراکی ها)، جامعه ما آنها را نمی‌شناسد، ولی آنها در دوره خود تحولی ایجاد کرده‌اند و هم با هنر فرمی و هم با نمایشگاه‌هایی که برگزار کرده‌اند، توانسته‌اند بر اتفاقات سیاسی و اجتماعی پیرامون‌شان چون مسابقه تسلیحاتی و دستیابی به سلاح‌های اتمی که در جنگ سرد وجود داشته، اثر گذار باشند. بر همین اساس باید گفت که بسیاری از این افراد، هنرمندان مؤثری بوده‌اند اما برخی از آنها نام‌شان در تاریخ هنر ماندگار بوده و برخی برای ما شناخته‌نشده نیستند، اما شهرت نداشتن آنها به معنای بی‌اثر بودن فعالیت‌های این هنرمندان نیست.

کنار هم قرار گرفتن هنرمندان با اعتراض‌هایی متفاوت از جنس مبارزه با آشوب و اعتراض به تجاوز قرار است مخاطب را به چه دستاوردی برساند؟

عموماً در رسانه‌ها القا می‌شود هنری که متعهد باشد و با مسئولیت‌های اجتماعی پیوند بخورد، قابل اعتنا نیست و چندان ارزش هنری ندارد، بنابراین اگر هنر بخواهد به صدر لیست نظام سرمایه‌داری برای حضور در میادین راه پیدا کند، باید هنر خنثی و بی‌اثر در زمینه اجتماعی و سیاسی باشد تا نهادهای رسانه، منتقدان، آکادمیک، جشنواره‌ها، جوایز و بازار به آن توجه کنند. ما می‌خواستیم با معرفی نمونه‌های برجسته در هر مجلد که از طریق این پروژه ۱۰۰ هنرمند تأثیر گذار و برجسته جهان را شامل می‌شود، این افسانه را زیر سؤال ببریم و بگوییم دروغی که رسانه‌ها به خورد مخاطب ایرانی می‌دهند، در افکار عمومی مدام ترویج می‌شود و همه به این نظر رسیده‌اند که هنری که می‌خواهد ماندگار شود، باید هنر خنثی باشد، درست نیست. ما می‌خواستیم با معرفی نمونه‌های برجسته، افسانه‌زایی کنیم و ۱۰۰ مثال نقض بگوییم که اینها مشتیی از خروار است که می‌تواند به مخاطب نشان دهد باید در نگاه‌انست به تفکرات و ایدئولوژی‌هایی که به اوقات‌گذده، بازنگری کند. به عبارتی دیگر این کار می‌تواند مخاطب را تحریک به فکر کردن کند.

آیا تحقیق در حوزه هنرمندان معترض ادامه خواهد داشت؟

ما فعلاً بر نامه دیگری نداریم و صرفاً ۱۰۰ جلدی که در حوزه‌های مختلف فرهنگی به هنرمندان معترض می‌پردازد، در دستور کار قرار دارد، البته ممکن است این پروژه به شکل‌های دیگری چون برگزاری نشست و تولیدات رسانه‌ای یا طرح‌های پژوهشی دیگری پرداخته شود یا با تغییراتی در رویکرد و نحوه بیان ادامه پیدا کند.

در پرداخت به هنرمندان معترض، آیا اشاره‌ای به هنر مندان ایرانی و اعتراض فعالان درون مرزی شده است؟

در هر یک از ۱۰ مجلدی که به هنرمندان معترض پرداخته شده، یک هنرمند ایرانی هم معرفی شده است و هر جایی که توانسته‌ایم، هنرمندان ایرانی در تراز جهانی را هم معرفی کرده‌ایم. برای مثال هانیهال‌الخاص در «نقاشی و اعتراض» به عنوان یک هنرمند ایرانی معرفی شده و اتفاقاً او کسی است که به خیلی از کشورها سفر کرده و با بسیاری از اهالی هنر دیدار داشته است. او‌با تجربه جهانی کار خود را همراه کرده و توانسته است جریانی مهم در هنر این‌راه بیندازد و این برای ما مهم بوده است. یعنی این هنرمند در اوج تبلیغات هنر مدرن و هنر آوانگارد دوره خود در آمریکا حضور داشته و خیلی از نمایشگاه‌ها و فعالیت‌ها از نزدیک دیده و به ایران بازگشته و در همان بین یکی از جریان‌های مهم هنر معاصر را با رویکرد انقلابی و اعتراضی تأسیس و تقویت کرده است. در ضمن، در کتابی که به شاعران معترض اختصاص دارد، به طاهره صفاوزاده پرداخته شده است. او شعری جهانی دارد و با اینکه به خارج از مرزها رفته و با شاعران دنیا مراداتی داشته، اما به ایران بازگشته و توانسته است جریانی ادبی را در کشور خود راه بیندازد. به صورت کلی به فراخور موضوع وقتی سراغ رشته‌ای فعالیت‌ایم، اگر هنرمند برجسته‌ای در ایران هم وجود داشته به او هم اشاره کرده‌ایم، برای مثال در جلد کار یاکاتور ما از موقعیت برجسته سیدسعدوشجاعی طباطبایی یاد کرده و به تأثیر جهانی کار یاکاتورهای وی پرداخته یا در جلد داستان سراغ جلال آل‌احمد رفت‌ایم.

همچمه معنای اسب سیاه هم به کار رفته است.

از این اسب به عنوان نشانه و یادگاری به جای مانده

از سیاوش که با آن آتش را پشت سر گذاشت و پاکی خود را اثبات کرد، در این نمایش استفاده شد.

شهربنگ در این نمایش با وجود حضوری صددردصدی هیچ‌گاه مستقیماً مورد توجه قرار نگرفت و همین امر به برجستگی آن بیش از حد معمول کمک کرد. این گروه هنری که نماینده

استان خراسان رضوی در چهل‌ودومین جشنواره تئاتر فجر بود، در دو بخش جشنواره تئاتر ایران و هویت ملی حضور یافت و با دیگر آثار این جشنواره به رقابت پرداخت.

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های این نمایش که به کارگردانی محمد جهانیان اجرا اراد سالن اصلی

«قهرمانان معمولی» را فیلمسازان معمولی برای مردم معمولی ساختند!

■ فاطمه شعبانی

هفته‌گذشته در مراسمی که در حوزه هنری انقلاب اسلامی بر گزار شد از عوامل تولید و سوزوهای مجموعه مستند «قهرمانان معمولی» تقدیر شد. این مجموعه ۱۳ قسمتی از تولیدات مرکز مستند سوره است که بهار گذشته از رسانه ملی پخش شد و مورد استقبال مخاطبان قرار گرفت.

■ ■ ■

مجموعه مستند قهرمانان معمولی حاصل تلاش جمعی از جوانان مستعد و کوشایی بود که مانند قصه آدم‌های آن، بدون داشتن نامی بزرگ، خیزی بزرگ را رقم زدند. آنها رشد خود را در گرو رشد جمعی دانستند و توانستند قهرمان زندگی خود و اطرافیان‌شان باشند.

«جنتی حیدری» تهیه‌کننده این مجموعه مستند می‌گوید: «مستند قهرمانان معمولی را فیلمسازان معمولی برای مردم معمولی ساختند. ساخت دوره جدید قهرمانان معمولی در سال جدید شروع می‌شود. ما تصمیم داریم ۱۱۰ قسمت قهرمان معمولی را بسازیم و ۱۱۰ قهرمان معمولی را به مردم معرفی کنیم.» گفت‌وگویی ما را بخوانید.

■ الگوی جامعه

قهرمانان معمولی روایتی مستند از زندگی افرادی است که نقش خود را در بهبود وضعیت جامعه پیدا کرده‌اند. این اثر قصه افرادی را به تصویر می‌کشد که در مقطعی که به یک سوود منفعتی رسیده‌اند، آن را از یک فعالیت شخصی به مردم منتقله یا کل ایران تعمیم داده‌اند. مخاطبان در این مجموعه مستند با داستان زندگی کاشورز، دامدار، معلم، کارآفرین، ورزشکار، روحانی و جهادگری آشنا می‌شوند که دور از پایتخت زندگی و مسئله‌محور عمل می‌کنند.

حیدری با بیان اینکه ما در دورانی زندگی می‌کنیم که تعریف درستی از فعالیت‌های اجتماعی مردمی حرف‌های نداریم، ادامه می‌دهد: «هرساز از کارهای مردمی صحبت می‌کنیم، ذهن‌مان سمت اتفاقاتی مثل سیل و زلزله می‌رود، در فاز حرف‌های تعریف درستی نداریم که می‌توانیم در کارهای مردمی و اجتماعی حرف‌های عمل کنیم، ما در سفرهای مان با افرادی مواجه شدیم که می‌توانند الگویی در حوزه کاری‌شان برای مردم منطقه‌شان باشند. اینها کسانی هستند که به یک دستاورد فردی رسیده‌اند اما این دستاورد را برای خودشان نخواستند و به جای نفع فردی، نفع عمومی برای‌شان اولویت داشته است. اینجا بود که قهرمان ما مشکل می‌گیرد؛ کسی که می‌توانست از موفقیتش به صورت استفاده کند اما دست دیگران نمی‌کشد، رشد دیگران برایش موضوعیت دارد. به این افراد می‌گوییم قهرمان معمولی که الگویی برای دیگر افراد جامعه هستند.»

■ فیلمسازان معمولی

مستند قهرمانان معمولی سراغ افرادی رفته است که نقش و وظیفه خود را در بهبود وضعیت جامعه پیدا کرده بودند. آنان نشسته بودند کسی مشکل‌شان را حل یا به اعتراض‌شان رسیدگی کند، بلکه خود قدم در راه رفع مشکلات گذاشته بودند.

این مجموعه مستند که در ۱۳ اقلیم متفاوت روایت شده است، قصه افرادی با پشتکار است که از دل جامعه و مرزوبوم با داشتن شرایط بسیار معمولی توانستند قهرمان زندگی خود و اطرافیان‌شان باشند؛ آنهایی که رشد فردی خود را در گرو رشد جمعی می‌دانند. حیدری از سختی‌های ساخت این مستند اینطور تعریف می‌کند: «ما خودمان یکی از این گروه‌های مردمی هستیم. جمع «ژانسی عکس مستند سو» از آحاد مردم تشکیل شده است. ما شعاری داریم که می‌گوییم مستند قهرمانان معمولی را فیلمسازان معمولی برای مردم معمولی ساختند. ما خودمان هم جزو این تشکیلات هستیم، حالا چه کسی می‌تواند قهرمانان معمولی را بسازد؟ قطعاً آدم‌هایی از همان جنس، و گرنه سختی‌های کار زیاد بود. به طور مثال خیلی از پروژه‌های مان را باید در یک هفته تولید می‌کردیم اما چون کار رضایت‌مان از جلب نکرده بود، مجبور می‌شدیم چند باره برویم تا کار، آنچه می‌خواهیم از آب دربیاید. بر آورد این هزینه‌ها در قراردادمان نبود و این از خودمان می‌خواستیم. گروه مردمی با همان روحیات قهرمانان معمولی باید این کار را می‌ساخت، هر چند قبول دارم که ضعف‌هایی هم دارد. چون عوامل کار آدم‌های پخته‌ای نبودند، هم‌زمان که کار را تولید می‌کردند، تجربه هم کسب می‌کردند. این‌ش‌الله در ادامه کارهای موفق‌تری هم تولید خواهیم کرد.»

■ بازخوردها

از تهیه‌کننده قهرمانان معمولی درباره بازخوردهایی که بعد از پخش فیلم گرفته‌اند، سؤال می‌کنیم، پاسخ می‌دهد: «بهترین بازخورد برای ما تأثیرگذاری در جامعه است و هیچ چیز به جز این نمی‌تواند ما را راضی کند. این کار یک بخش فنی و حرفه‌ای دارد که بارها با استادان مختلف در حوزه‌های مختلف جلسه گذاشته و سعی کرده‌ایم ضعف‌های فنی را برطرف کنیم. این بخش فنی کار است که سعی می‌کنیم به بهترین شکل انجام دهیم اما فرایند این کار باید ما را به این بردان رضایت و تأثیر گذاری در جامعه را ببینیم. مقدمه‌اش این بود که برای خود این قهرمانان باب‌های جدید باز شد تا در محله و شهرستان خودشان شناخته‌تر شوند و حالا زمینه رشدشان فراهم شده است. حضور سرمایه‌گذارها در حوزه اشتغال خیلی پررنگ شده که دستاوردهای خوبی است. این نشان می‌دهد حاکمیت تقریباً این کار را پس زده و اتفاقاً خودش علاقه‌مند است. آقاچواد یوسفی که قهرمان یکی از قسمت‌های ما بود و در حوزه دام و دامداری کار می‌کرد، الان دستیار ویژه استاندار در حوزه دام شده است. این فرصت خوبی است که ایده‌ای را که در سطح یک شهرستان اجرا می‌کرد، در سطح استان و در سطح کشور اجرا کند. این موضوع برای ما مهم بوده و رصد کردیم و بعد از اتمام کار پرسیدیم چه ثمری داد؟ به لطف خدا اتفاقات خوبی افتاده است، این افراد هم دنبال فرصتی بودند و از این فرصت بهترین استفاده را کردند.»

■ ادامه دارد

حیدری با بیان اینکه شیرین‌ترین خاطره من در ۱۵- ۱۰ سال گذشته در این کار محقق شد، اضافه می‌کند: «چون‌های با انگیزه زیادی در این پروژه تأثیر بسزایی داشتند، خصوصاً خانم‌ها و دختر خانم‌ها، اینها انگیزه خوبی از خودشان نشان دادند که می‌توانند تکثیر و برای دیگر افراد جامعه الگو شوند و زمینیه‌ای ایجاد کنند که دیگران هم باور کنند می‌توانند، فقط اگر اراده کنند. این شاید شیرین‌ترین و بزرگ‌ترین اتفاق بود.نسل جوانی که خودش را باور کرده و می‌تواند دست‌گیر دیگر دوستانش باشد.»

وی در مورد ساخت فصل‌های بعدی مستند قهرمانان معمولی خبر می‌دهد: «هدف ما همچنان ادامه مسیر است. ما تصمیم داریم به گرم‌امیر المؤمنین(ع) ۱۱۰ قسمت جدید قهرمانان معمولی را بسازیم. نمی‌دانم چند قسمت به دست مجموعه ما ساخته می‌شود که بتواند ۱۱۰ قهرمان معمولی در کشور را معرفی کند. دوره جدید قهرمانان معمولی در سال جدید شروع می‌شود و در شهرستان‌ها و گروه‌های دیگر هم شروع به تولید می‌کنند تا به ۱۱۰ قسمت برسد.»